

ği geçmiştir. Öğrencileri arasında Kara Karayev, Fikret Emirov, Niyazi Tagizâde, Şefika Ahundzâde, Seyid Rüstemzâde, Efrâsyâb Bedelbeyli, Süleyman Aleskerov başta gelmektedir. Hacıbeyli bestecilik çalışmalarının yanında müzikoloji alanında ki araştırmaları ile de tanınmıştır. İlk olarak 1945 yılında yayımladığı *Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları* adlı kitap onun nazariyatçı kimliğini ortaya koyan en önemli çalışmasıdır. Bu eserde millî müziğin nazari meselelerinin analizi yapılmış, Doğu ve Batı müziği ve bu müziklerin gelişimi için Rus ve Avrupa bestecilik okulu sistemlerinin bağdaştırılması çalışılmıştır. İki bölümden meydana gelen kitabın birinci bölümünde halk müziğinin ses sistemi, tetrakordların birleşme usulleri, Azerbaycan megam dizilerinin kurulma ve megamların elde edilme kuralları gibi konular, ikinci bölümünde ise bu megamlarda beste yapma esasları ve ritmik özellikler ele alınmıştır.

1920'li yıllar Azerbaycan müzik tarihinde teşkilatlanma yılları ve Hacıbeyli de bu faaliyetin en önemli kişisi olarak dikkat çeker. Hacıbeyli'nin bu konudaki hizmetleri de şu şekilde özetlenebilir: Müzik derneklerinin, Kızılorda korosunun ve Azerbaycan Devlet Konservatuarı'nın kurulması (1920-1921); konservatuvarda müzik nazariye öğretmeni, bir Şark müziği şubesinin teşkili, Cumhuriyet Halk Maarif Dairesi'nin İnce Senet Şubesi'ne bağlı bir müzik bölümü ile Azerbaycan Türk Müzik Mektebi'nin (bu mektep 1924'te tek-nikuma çevrilmiş, 1926'da ise Azerbaycan Konservatuarı ile birleştirilmiştir) ve Azerbaycan Devlet Müzik Teknikum'u-na bağlı bir opera sınıfının kurulması, Azerbaycan Devlet Dram Tiyatrosu'nda repertuar komisyonu üyeliği (1921-1922); Azerbaycan Aşıkları I. Kurultay'ının gerçekleştirilmesi (1928); sonradan M. Magomayev adını alan Bakü Şehir Filarmoni-si bünyesinde Azerbaycan Devlet Koro-su'nun kurulması (1936).

Hacıbeyli hizmetlerinin karşılığında pek çok ödüle layık görülmüştür; bunların başlıcaları şunlardır: Azerbaycan Radyo Yayınları Komitesi ödülü (1932); Emek-dar İnce Senet Hâdimi (1935), Azerbaycan Halk Sanatçısı (1937) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Halk Sanatçısı (1938) unvanları; Lenin madalyası (1938); profesör unvanı (1940); Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği devlet ödülü (*Koroğlu* operasından dolayı; 1941); Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği devlet ödülü (*Arşın Mal Alan* filminin müziğinden dolayı; 1946).

BİBLİYOGRAFYA :

- Üzeyir Hacıbeyov, *Ordan-Burdan*, Bakı 1981, s. 5-18; a.mlf., *Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları*, Bakı 1985, s. 5-8; Ahmet İszade, *Bestekârın Hatiresi*, Bakı 1976; *Azerbaycan SSR Elimler Akademiyası Esaslı Kitabhana Me'marlık ve İncenet İnstitutu*, *Azerbaycan'ın Elm ve Medeniyet Hadimleri: Üzeyir Hacıbeyov*, Bakı 1978; Solmaz Kasımova-Nazım Bağirov, *Azerbaycan-Sovet Musigi Edebiyatı*, Bakı 1984, s. 43-70; Gulam Memmedli, *Üzeyir Hacıbeyov: Hayatı ve Yaratıcılığının Salnamesi*, Bakı 1984; G[ulam] Memmedli-R[amiz] Guliyev, *Üzeyir Hacıbeyli*, Bakı 1985; Mir Abbas Aslanov, *Üzeyir Hacıbeyov: Seçilmiş Eserleri*, Bakı 1985, s. 5-20; a.mlf., *Üzeyir Hacıbeyov-Jurnalist*, Bakı 1985; Rehim Nağıyev, *Üzeyir Hacıbeyov'un Estetik Görüşleri*, Bakı 1985; Zemfira Seferova, *Üzeyir Hacıbeyov*, Bakı 1985; Mirze İbrahimov, *Tuflanlara Kömek Eden Bir Gelem*, Bakı 1987; Olcay Ekinci "Üzeyir Hacıbeyli", *MM*, sy. 205 (1965), s. 25-28; Nuri Özcan, "Azerbaycan" (Mûsiki), *DİA*, IV, 323-324.

SÜLEYMAN ŞENEL

HACİEMİNOĞLU, Necmettin

(1932-1996)

Türk dili âlimi, yazar.

Aslen Darendeli (Malatya) olup ailesinin ticaret maksadıyla gidip yerleştiği Kahramanmaraş'ta doğdu. Babası Mustafa Efendi, annesi Zekiye Hanım'dır. İlkokulu, babasının ölümü üzerine yerleştikleri Darende'nin Aşudu köyünde, ortaokulu Darende ve Osmanîye'de okudu. Adana Erkek Lisesi'ni bitirdi (1954). Aynı yıl kaydolduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nun Türk Dili ve Edebiyatı bölümle-rinden 1959'da mezun oldu. Bitlis ve Osmanîye liselerinde edebiyat öğretmenli-ği yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk dili asistan-lığına tayin edildi (1960). *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri* adlı teziyle doktor (1963), *Türk Dilinde Edat-lar* adlı teziyle doçent (1970), *Yapı Ba-kımından Türk Dilinde Fiiller* adlı tak-dim teziyle profesör oldu (1982).

1969'da Fransa'ya gidip bir yıl Paris'te kalan Necmettin Hacıeminoğlu 1972-1973 ders yılında Bağdat Üniversitesi'nde görevlendirildi. Burada Türkoloji bölümlünü kurarak ders verdi ve Irak Türk-leri arasında ağız araştırmaları yaptı. Eylül 1976 - Mart 1977 tarihleri arasında Londra'da, Ağustos-Aralık 1982'de de Almanya ve İsviçre'de uzmanlık alanıyla ilgili çalışmalarda bulundu.

11 Ocak 1979 tarihli *Hergün* gazetesinde çıkan bir yazısından dolayı Sıkıyö-

netim Askerî Mahkemesi'nce tutuklandıysa da bir müddet sonra serbest bıraktıldı. 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu hükümlerince muhakeme edilmeden üniversitedeki görevine son verileceğini öğrenince istifa etmeyi tercih etti (Nisan 1983). İki yıl açıkta kaldıktan sonra Trakya Üniversitesi'ne profesör olarak tayin edildi. Burada Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kurdu, bölüm başkanlığı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü yaptı. 1994 yılında İstanbul Üniversitesi'ne geçen Hacıeminoğlu sağlığının bozulması sebebiyle 1996'da emekliye ayrıldı. Bir müddet sonra da 26 Haziran 1996 tarihinde Ankara'da öldü. Mezarı İstanbul'da Edirnekapi Şehitliği'ndedir.

Necmettin Hacıeminoğlu'nun ilmi çalışmalarını yanında dil meselelerini halk seviyesinde ele aldığı birçok yazısı bulunmaktadır. Gençlik yıllarında dilde tasfiyeciler bir öz Türkçeciliği ve devrimciliği savunduğu halde daha sonra tasfiyeciliğe karşı çıkmış, Türkçe'nin tabii gelişmesini ve milliyetçiliği benimseyerek bunların mücadelesini vermiştir.

Siyasî görüş olarak milliyetçi-ülkücü hareketi benimseyen Hacıeminoğlu, özellikle devrimci sol hareketlerin hız kazandığı 1970-1980 yılları arasında yazıları ve konuşmalarıyla gençleri uyarmış, onları milliyetçilik ülküsü etrafında toplamaya çalışmıştır.

Önceleri Özdarendeli soyadıyla, zaman zaman da Altay Pamir, Nuri Koçyiğit, Mustafa Necmettin takma adlarıyla yazan Necmettin Hacıeminoğlu'nun ilk yazıları 1954 yılında *Türk Düşüncesi* ve *Türk Dili* dergilerinde çıkmıştır. Daha sonra *Türk Dili ve Edebiyatı*, *Türk Kültürü*, *Türk Yurdu*, *Millî Eğitim*, *Yol*, *Töre*, *Devlet*, *Hisar*, *Türk Edebiyatı*, *Ayşe* dergileriyle *Yeni Sözcü*, *Yeni Düşünce*, *Yeni Hizmet*, *Babıalide Sabah*, *Ortadoğu*, *Hergün*, *Tercüman*, *Türkiye* gazetelerinde çeşitli konularda yazılar yazmıştır.

Eserleri. 1. *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri* (İstanbul 1968). Altın Orda sahasında yazılmış en eski Türkçe metin olarak bilinen Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i, Nizâmî-i Gencevî'nin aynı adı taşıyan eserinin Türkçe'ye ilk tercümesidir. Kitap bir giriş ve iki kısımdan meydana gelmektedir. Girişte müellif eser ve yazarı hakkında bilgi vermekte, birinci kısımda eserin imlâ, ses ve şekil özelliklerini incelemektedir. İkinci kısımda, 4730 beyitten ibaret olan *Hüsrev ü Şirin'in*

transkripsiyonlu metni verilmektedir. 2. *Dokuz Işık'da Eğitim Sistemi* (Ankara 1971). Hacıeminoğlu'nun eğitim hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden bir eserdir. 3. *Türk Dilinde Edatlar* (İstanbul 1972). Türkçe'de edatların (bağımlı kelime) mukayeseli bir metotla ele alındığı önemli bir çalışma olup eserde edatların teşekkülü, yapısı, menşei ve kullanılış şekilleri incelenmektedir. Çeşitli gruplara ayrılan ve alfabetik sıra ile ele alınan edatların Türkçe'nin ilk yazılı metinlerinden itibaren Karahanlı, Hârizm, Çağatay, Kıpçak sahaları ile Eski Anadolu, Osmanlı ve Türkiye Türkçesi'ndeki merhaleleri ve gelişmeleri örneklerle gösterilmektedir. Bu çalışma için seksen beş eser taranmış, ayrıca başlıca gramer, sözlük, araştırma ve monografilere de başvurulmuştur. 4. *Milliyetçi Eğitim Sistemi* (İstanbul 1972). Türk eğitim sistemi hakkında tenkitçi bir bakış açısıyla kaleme alınan eser, daha çok yazarın *Dokuz Işık'da Eğitim Sistemi*'ndeki görüşlerinin genişletilmesinden oluşmaktadır. Kitap "Bugünkü Eğitim Sisteminin Tenkidi", "Milliyetçi Türkiye'de Eğitim", "Eğitim Kurumları", "Diğer Meseler" ve "Yetişkinlerin Eğitimi" adıyla beş bölüme ayrılmaktadır. 5. *Türkçenin Karanlık Günleri* (İstanbul 1972). Hacıeminoğlu'nun *Türk Kültürü* ve *Hisar* gibi dergilerde Türk dili ve "uydurmacılık" hakkında yayımladığı makalelerden meydana gelmektedir. "Hal Çareleri" bölümünde dilin sadeleşmesi, otorite boşluğu, dil akademisi, imlâ ve alfabenin yetersizliği gibi meseleler ele alınarak bunların çözüm yolları gösterilmiştir. 6. *Fuzûlî* (İstanbul 1972). Fuzûlî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında toplu bilgi verilen kitapta daha sonra şiirlerinden seçmelerle bunların günümüz Türkçesine aktarılması ve açıklamalar yer almaktadır. 7. *Milliyetçilik-Ülkücü-lük-Aydınlık* (Ankara 1975). Müellifin Tö-

re dergisinde yayımlanan makalelerinden bir kısmını ihtiva etmektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu buhranlardan kurtulması için milliyetçilik fikrinin benimsenmesi gerektiğini savunan yazar, buhranın sorumlusunun cahil olduğu sanılan Türk halkı değil "Türk milletine yabancılaşmış, ülküsüz, bilgisiz ve korkak" Türk aydını ile emperyalist, hristiyan Batı dünyası karşısında "şuurdan mahrum, gafil, şekilci ve hayalperest" siyaset adamları olduğunu söyler. 8. *Türkiye'nin Çık-mazları* (İstanbul 1975). Yazarın ülke meseleleriyle ilgili çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan bazı yazılarından ibarettir. 9. *Yeni Bir Dünya* (İstanbul 1976). Kendi duygu dünyasını da ortaya koyduğu hikâye-hâtıra türünde bir eserdir. 10. *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller* (baskı yeri yok, 1984). Eserde kök fiiller ve türemiş fiiller üzerinde durulmaktadır. Kök fiillere kısaca temas ettikten sonra türemiş fiilleri geniş bir şekilde inceleyen yazar, bu çalışmasını Türk yazı dilinin devreleri olan Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Yeni Türkçe (Çağatay, Kıpçak, Batı Türkçesi [Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi]) çerçevesine oturtmaktadır. Eser Türkçe'nin belli başlı gramerlerine, sözlükler ve araştırma yazıları ile her yazı dili devresinden seçilmiş metinlere dayandırılmıştır. Eser daha sonra iki kat genişletilerek *En Eski Türkçe'den Çağ-daş Türk Şivelerine Kadar Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* adıyla tekrar basılmıştır (Eskişehir 1992). 11. *Karahanlı Türkçesi Grameri* (Ankara 1996). Karahanlı döneminin belli başlı dil yâdigârları olan *Dîvânü lügâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Kur'an Tercümesi*, *Atebetü'l-hakâyık* ve *Dîvân-ı Hikmet*'ten hareketle hazırlanmış bir çalışmadır. Eserin başında Ahmet Caferoğlu'nun Karahanlılar devri Türk edebiyatı hakkında bir yazısı yer almaktadır. 12. *Harezm Türkçesi ve Grameri* (Ankara 1996). Hârizm sahasındaki Türk dili ve edebiyatı hakkında bilgi verildikten sonra bu sahanın dil yâdigârları tanıtılmakta, ardından Kutb'un Hüsrev ü Şîrin'i, *Nehcû'l-ferâdis*, *Gülüstan Tercümesi* ve *Müneytû'l-guzât'a* dayalı olarak devrin gramer özellikleri açıklanmaktadır.

Necmettin Hacıeminoğlu, Âli Bey'in *Lehçetü'l-hakâyık* ve *Seyyâreler* adlı mizahî risâlelerini açıklamalarla birlikte yeni harflere çevirerek bir arada yayımlamıştır (Ankara 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

Yüksel Topaloğlu, Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, *Hayatı, Eserleri, Edebî ve İlmî Şahsiyeti ve Yeni Bir Dünya Adlı Hikâye Kitabının Tahlili* (lisans tezi, 1996), Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü; Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995, s. 272; Gültekin Sâmanoğlu, "Hisar Bir Burcunu Daha Kaybetti", *Türk Edebiyatı*, sy. 274, İstanbul 1996, s. 6-7; Kâzım Yetiş, "Necmettin Hacıeminoğlu'nun Ardından", a.e., s. 9; Mustafa Özkan, "Hocam Necmettin Hacıeminoğlu", a.e., s. 10-11; Recep Duymaz, "Bir Ülkü Adamının Aramızdan Ayrılışı", a.e., s. 16-18; Cevdet Şanlı, "Hocam Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu ve Âbide Eseri 'Türkçenin Karanlık Günleri'", *TY*, sy. 107 (1996), s. 66-68; Leylâ Karahan, "Hocam Necmettin Hacıeminoğlu", a.e., sy. 108 (1996), s. 10-11; Metin Eriş, "Kaybettiğimiz Üç Güzel İnsan", *Zaman*, İstanbul 12 Temmuz 1996; "Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu", *TD*, sy. 536 (1996), s. 218-219; "Hacıeminoğlu, Necmettin", *TDEA*, III, 448.

MUSTAFA ÖZKAN

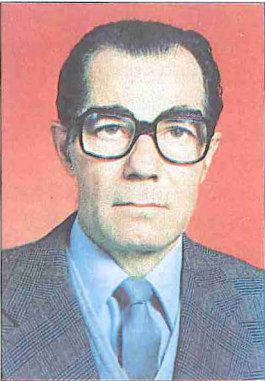
HACİHASANZÂDE EFENDİ

(ö. 911/1505-1506)

İlk Anadolu kazaskeri.

Balıkesirli bir ulemâ ailesine mensuptur. Asıl adı Mehmed olup kaynaklarda künyesi Mehmed b. Mustafa b. Hacı Hasan şeklinde kaydedilir. Dedesi Hacı Hasan'ın Bergama'da bir camisi olduğu bilinmektedir. İlk öğreniminin ardından İstanbul'a giden Hacıhasanzâde Molla Yegân'in hizmetine girip tahsilini tamamladıktan sonra ondan mülâzemet aldı. Kazasker oluncaya kadar çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılıkarda bulundu. Önce Dimetoka ve Malkara'da müderrislik yaptı, ardından Gelibolu kadısı oldu. Mahmud Paşa, Fâtih Sultan Mehmed'e onun ilim ve faziletinden bahsedince Bursa'da Murâdiye Medresesi'ne müderris tayin edildi, bir müddet sonra da Bursa kadılığına getirildi. Ardından Sahn-ı Semân müderrisliği yaptıktan sonra İstanbul kadılığı ile görevlendirildi.

Kazasker Mevlânâ Muslihuddin'in sert tavrından ve kendisi aleyhine padişaha telkinde bulunmasından korkan Vezîri-âzam Karamânî Mehmed Paşa'nın, muhtemelen 886'da (1481) saltanatının son yılında Fâtih'e divanda vezirlerin dört olduğunu, kazasker sayısının da ikiye çıkarılarak Muslihuddin Efendi'nin Rumeli, Hacıhasanzâde'nin de Anadolu kazaskeri olması halinde *Dîvân-ı Hümayun*'da devlet işlerinin daha düzenli yürüyeceğini söylemesi üzerine Hacıhasanzâde ilk Anadolu kazaskeri oldu. II. Bayezid döneminde de görevini sürdüren Hacıhasanzâde

Necmettin
Hacıeminoğlu